

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์

Community Participation Model in Management of Physical Tourist Attractions by the Community in Buriram

รุ่งรัตน์ หัตถกรรม^{1*} และราเมศร์ พรหมชาติ²

Rungrat Hatthakam^{1*}, and Ramate Promachart²

Received: 1 June 2022

Revised: 2 May 2023

Accepted: 23 May 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บริบททางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวสู่การปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในแหล่งท่องเที่ยวบ้านพักโฮมสเตย์ของกลุ่มโฮมสเตย์บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์เพื่อจัดทำที่พักผ่อนหย่อนใจในแหล่งท่องเที่ยวบ้านพักโฮมสเตย์และเพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทางกายภาพของบ้านพักโฮมสเตย์ของกลุ่มโฮมสเตย์บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมกับนักวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ประกอบด้วย ผู้นำชุมชนเจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ นักท่องเที่ยวชาวไทย และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพของชุมชนและการมีส่วนร่วม การจัดประชุมเสวนาทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การระดมสมอง การติดตามประเมินผล และสรุปบทเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นประสาน ดำเนินการ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2561 – พฤษภาคม 2562 ได้รูปแบบที่พักผ่อนหย่อนใจชื่อ “โอลด์ลชา บ้านโคกเมือง”จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทางกายภาพของบ้านพักโฮมสเตย์ของกลุ่มโฮมสเตย์บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผลจากการทดลองจัดทำที่พักผ่อนหย่อนใจในแหล่งท่องนำร่องในบ้านพักหลังแรก พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์มาท่องเที่ยวร่วมกับกลุ่มเพื่อนได้รับทราบข้อมูลจากสื่อบุคคลและสังคมออนไลน์ ผลประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว จำนวน 15 คน ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($x = 4.93$) ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับคือความสวยงามของบ้านพักโฮมสเตย์ที่มีที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจสำหรับผู้เข้าพักและนักท่องเที่ยวในการเป็นจุด Check in และมีรถดูแลสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน รวมทั้งชุมชนเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นในสังคมและส่งผลต่อการเกิดการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการทางกายภาพ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

¹ Assistant Professor, Faculty of Management Science, Buriram Rajabhat University

² อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

² Lecturer, Faculty of Management Science, Buriram Rajabhat University

* Corresponding e-mail: rhatthakam@gmail.com

Abstract

The purpose of this research is to analyze the physical context of tourism destinations to improve physical characteristics in tourist destinations, Baan Khok Mueang Homestay Group Chorakhe Sub-district Prakhon Chai District Buriram province to create recreation in tourist destinations, homestay and to propose a model of community participation in physical management of the homestay accommodation of Baan Khok Mueang Homestay. Chorakhe Sub-district Prakhon Chai District Buriram province is a participatory action research in which people in the community participate with researchers. Population and sample group is Key informants include community leaders, homestay owners, Thai tourists And Buriram Rajabhat University students. Collect data related to the physical characteristics of the community and participation. Formal and informal discussion session. Exchange of ideas Study visit, brainstorming, evaluation and lesson summary. The research instrument is a semi-structured interview. The researcher played a role as a coordinator to act during November 2018 - May 2019. The recreation style was named "Olsa Sa Kok Muang" from the participation of the community in the physical management. Baan Khok Mueang Homestay Group Chorakhe Sub-district Prakhon Chai District Buriram province Results from experiments conducted at leisure in the pilot area in the first house found that most tourists were students living in Buriram Province, traveling with friends, receiving information from personal and social media. The assessment of the satisfaction of 15 tourists in the overall picture was at a high level ($X = 4.93$). The benefit that the community received was the beauty of the homestay accommodation with recreation seating for guests and tourists as a check point. in and have a care of the physical environment of the community Including the community is becoming more and more known in society and has resulted in the continuous development of community.

Keyword: community participation model in management, management of physical tourist attractions, community attractions

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเติบโตในอัตราค่อนข้างสูง มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมทางตรงของการท่องเที่ยว (Tourism Direct GDP: TDGDP) ประมาณร้อยละ 5.45 เมื่อเทียบกับ GDP รวมของประเทศสัดส่วนดังกล่าวนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมาโดยลำดับ และก่อให้เกิดการจ้างงานในไตรมาสที่ 3 ประมาณ 4.45 ล้านคน หรือร้อยละ 11.64 ของการจ้างงานของประเทศโดยรวม และดุลการท่องเที่ยวกินดุลถึง 284.22 ล้านบาทมูลค่าของ Tourism Direct GDP ในไตรมาสที่ 3 ปี 2558 มีค่าเท่ากับ 180,361 ล้านบาท โดยที่ไตรมาสที่ 2 และ 1 มีมูลค่าเท่ากับ 170,629 และ 194,571 ล้านบาท ตามลำดับเมื่อเทียบกับช่วงไตรมาสเดียวกันของปีที่แล้ว เพิ่มขึ้นร้อยละ 21.89, 27.20 และ 18.12 ตามลำดับ

เมื่อเทียบเป็นสัดส่วนต่อ GDP รวมของประเทศที่ประมวลผลโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แล้ว GDP ของการท่องเที่ยว หรือ TDGDP ในไตรมาสที่ 3 มีสัดส่วนคิดเป็นร้อยละ 5.45 ของ GDP รวมของประเทศสำหรับในไตรมาสที่ 2 และ 1 ค่าของ TDGDP ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มีสัดส่วนเท่ากับร้อยละ 5.20, 5.72 ของ GDP รวมของประเทศ ตามลำดับ และเมื่อรวมกับผลิตภัณฑ์มวลรวมทางอ้อมด้านการท่องเที่ยว (Tourism Indirect GDP: TIGDP) แล้ว GDP ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้านการท่องเที่ยวของไตรมาสที่ 3, 2 และ 1 จะเท่ากับ 14.50, 13.81 และ 15.28 ตามลำดับ จึงกล่าวได้ว่า บทบาทของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญโดยเพิ่มขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อเทียบกับเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

โดยที่สาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีมูลค่า GDP ในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูงที่ ได้แก่ สาขาที่พักอาศัย (Accommodation for Tourist) บริการอาหารและเครื่องดื่ม (Food and beverage servicing industry) และบริการที่เป็นเฉพาะกรณีของประเทศไทย (Country-specific tourism industries) เช่น สปา นวดแผนไทย เป็นต้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558)

แหล่งท่องเที่ยวเป็นธุรกิจที่เกิดจากการสร้างมูลค่าหรือคุณค่าทางเศรษฐกิจ จากการใช้ประโยชน์จุดท่องเที่ยวในที่นี่หมายถึง ธรรมชาติ ภูมิทัศน์ โบราณสถาน สถานที่ สิ่งของมีค่าหรือหายาก เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวมีความประสงค์ที่จะเข้ามาสัมผัสเพื่อได้รับประสบการณ์ตามที่คาดหวังไว้ธุรกิจแหล่งท่องเที่ยว มีการเชื่อมต่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงและได้รับประสบการณ์ ณ จุดท่องเที่ยวได้ และมีสิ่งประกอบที่อำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว ตั้งแต่การเข้าถึง ตลอดจนถึงสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านสถานที่ และบริการต่างๆ โดยนักท่องเที่ยว จะพิจารณาของแต่ละแหล่งท่องเที่ยวจากคุณภาพของจุดท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ความสะอาดสบาย ความปลอดภัย และที่สำคัญที่สุดคือ ความพึงพอใจและประสบการณ์ที่ได้รับตามความคาดหวัง คุณค่าในสายตาของนักท่องเที่ยวนี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการมาท่องเที่ยว การกลับมาท่องเที่ยวอีกครั้ง รวมถึงระดับราคาที่จะจ่ายในการมาท่องเที่ยว ซึ่งทั้งหมดนี้ เกี่ยวข้องและมีผลโดยตรงต่อรายได้และความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว (ศูนย์ศึกษาการบริหารทรัพยากรกายภาพ, 2556)

สิ่งประกอบทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการดึงดูด หรือชักชวนนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวเพราะสิ่งประกอบทางกายภาพส่งผลต่อการอำนวยความสะดวกและปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ความสามารถในการเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยว ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวและยังรวมไปถึงระดับราคาค่าบริการอีกด้วย ดังนั้นเมื่อจุดท่องเที่ยวรวมเข้ากับสิ่งประกอบทางกายภาพจะก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “คุณค่า” ของแหล่งท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวประสงค์และเห็นว่าคุ้มค่าต่อการใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นในการเดินทางมาท่องเที่ยวในที่นี้เรียกว่า วงแหวนแห่งคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว โดยวงแหวนแห่งคุณค่านี้สะท้อนถึงความสำคัญว่า สภาพแวดล้อมและสิ่งประกอบทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว จำเป็นต้องได้รับการออกแบบ

จัดเตรียมจัดการและดูแลรักษาให้สอดคล้องกับความต้องการและรสนิยมของนักท่องเที่ยวทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ควบคู่ไปกับการรักษาคุณค่าจุดท่องเที่ยวและการจัดการด้านอื่นๆ ซึ่งองค์ประกอบทางกายภาพที่พบได้ในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทประกอบด้วย ทางเข้าที่ชายั้ตที่บริการนักท่องเที่ยว งานภูมิสถาปัตยกรรมและระบบสาธารณูปโภคส่วนกลาง องค์ประกอบทางกายภาพภายในแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในลักษณะที่เป็นระบบหรือที่เรียกว่า ระบบกายภาพโดยมีการจัดเรียงเป็นลำดับไปตามส่วนต่างๆของแหล่งท่องเที่ยวโดยเริ่มต้นจากทางเข้าพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวซึ่งมักประกอบด้วยซุ้มประตูจุดจอดรถในลำดับถัดมาจะได้แก่ จุดขายบัตร ศูนย์บริการข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวที่อันเป็นจุดคัดกรอง และควบคุมก่อนที่นักท่องเที่ยวจะผ่านเข้าไปใช้บริการในจุดท่องเที่ยวซึ่งมักจะมีการจัดบริการนักท่องเที่ยว ได้แก่ จุดแวะพักร้านค้า ร้านอาหาร ไว้เป็นระยะ รวมถึงห้องน้ำที่อาจแยกออกมาแต่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงโดยองค์ประกอบทางกายภาพทั้งหมดเชื่อมต่อกันโดยระบบสาธารณูปโภคและมักมีภูมิสถาปัตยกรรมที่ได้รับการจัดตั้งไว้เป็นบริเวณโดยรอบทั้งนี้องค์ประกอบทางกายภาพเหล่านี้มีคุณสมบัติเฉพาะที่สำคัญ ได้แก่ เป็นสิ่งที่มีการเสื่อมสภาพไปตามระยะเวลาและอายุการใช้งาน เป็นสิ่งที่ต้องการการดูแลและบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง และเป็นสิ่งที่เมื่อได้สร้างขึ้นมาและมีการใช้งานจะมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นเป็นต้นทุนเสมอ (สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว, 2550)

คุณสมบัติเฉพาะขององค์ประกอบกายภาพ เป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุสำคัญที่จะก่อให้เกิดความไม่ยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว หากขาดการดูแลและบริหารจัดการอย่างเป็นระบบโดยความไม่ยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวมักเริ่มจากการที่สภาพแวดล้อมและสิ่งประกอบของแหล่งท่องเที่ยวขาดการบริหารจัดการที่ดีและเพียงพอซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีสภาพที่ความชำรุดและทรุดโทรมส่งผลให้คุณค่าและมูลค่าของแหล่งท่องเที่ยวลดลงไม่ให้ความคุ้มค่าในการท่องเที่ยว มีผลให้นักท่องเที่ยวไม่ได้รับความพึงพอใจตามความคาดหวังและเห็นว่าการมาท่องเที่ยวหรือมาใช้บริการนั้นไม่คุ้มค่ากับค่าบริการที่จ่ายไปและการกลับมาอีกครั้งจนอาจไปบอกต่อไม่ให้ผู้อื่นมาท่องเที่ยวเป็นผลต่อเนื่องโดยตรงไปยังรายได้ที่ลดลงและผลการขาดทุนซึ่งอาจทำให้แหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องลดงบประมาณในการรักษาสภาพและระดับคุณภาพการให้บริการและในที่สุดกลับไปส่งผลให้แหล่ง

ห้องที่เยี่ยมสภาพย่านแอ่งลงไปอีกกลายเป็นวงจรต่อเนื่องไม่สิ้นสุด (สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว, 2550)

การท่องเที่ยวไทยในปัจจุบันถูกยอมรับโดยทั่วกันว่าเป็นโอกาสที่สำคัญมากสำหรับการพัฒนาประเทศไปจนถึงท้องถิ่นต่างๆ ให้พลิกฟื้นจากปัญหาความยากจนสู่ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ประเทศไทยจึงปรับแนวทางและกลยุทธ์ เพื่อฟื้นฟูสภาพเศรษฐกิจ รัฐบาลหลายยุคสมัยจึงทุ่มเทความสนใจและตั้งเป้าให้เป็นแนวทางหลักในการฟื้นฟูสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นโดยกระจายงบประมาณเพื่อพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดการตอบรับกระแสการพัฒนาอย่างรวดเร็วแต่ละจังหวัด อำเภอ ตำบล และท้องถิ่นต่างๆ พากันเสนองบประมาณเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ตนเองซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ดีและสร้างรายได้เป็นอย่างดีที่เข้าใจกัน แต่กว่าร้อยละแปดสิบของโครงการที่เสนอเข้ามาของงบประมาณทางการท่องเที่ยว ต่างมุ่งเน้นที่จะพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสบายพัฒนาถาวรวัตถุโดยเข้าใจว่าจะเป็นการพัฒนาที่ถูกวิธี (อีกทั้งนักการเมืองในระดับต่างๆ มุ่งที่จะผลักดันให้โครงการเหล่านี้เป็นเครื่องมือสร้างฐานเสียและผลประโยชน์ส่วนตัว) มุ่งเน้นการเปิดพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นแต่ขาดกำลังคนที่จะดำเนินการและขาดความเข้าใจถึงแก่นแท้ของการรองรับนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนอีกทั้งยังไม่ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจนเรียกได้ว่าไม่ว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวเป็นแบบไหน พฤติกรรมอย่างไร ก็ต้องรับได้หมด ชุมชนท้องถิ่นถูกคาดหวังให้เข้ามามีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้นทั้งในด้านการมีส่วนร่วมการดูแลรักษาและการจัดทรัพยากรทางธรรมชาติ การให้ความรู้และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว แต่หน่วยงานภาครัฐไม่ว่าจะเป็นกระทรวงต่างๆ ในท้องถิ่นและชุมชนทั่วไปยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนอย่างแท้จริงทำให้เกิดการคิดแบบแยกส่วนแยกกันคิด แยกกันวางแผน แยกกันของงบประมาณ แยกกันจัดการ จะเห็นได้จากแหล่งท่องเที่ยวที่ถูกทำลายลงไปอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์โดยผ่านการกระตุ้นเศรษฐกิจจากภาครัฐ ทำให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ อย่างไม่ทิศทางซึ่งถือว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ อย่างไม่ทิศทางซึ่งถือว่าการพัฒนาการท่องเที่ยว, 2550)

การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำที่พักรุ่นย่อสนใจในแหล่งท่องเที่ยวบ้านพักโฮมสเตย์ของกลุ่มโฮมสเตย์บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งที่มีมุ่งเน้นให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีโอกาสร่วมกันวิเคราะห์ กำหนดปัญหา วางแผน นำแผนไปปฏิบัติ และร่วมกันประเมินผล ทำให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าโครงการวิจัยจะสิ้นสุดลงแล้วก็ตาม (วิสุทธ์ศักดิ์ หวานพร้อม, 2543) ผลการวิจัยที่ได้ดังกล่าวข้างต้น เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์ และคนในชุมชนจะเป็นผู้รับผลการวิจัยไปใช้โดยตรง นอกจากนี้นักศึกษายังได้เกิดความรู้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนบ้านโคกเมืองและภาคภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง (ปิยพร ชุมจันทร์, 2546) เพื่อให้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งผลให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) ซึ่งมีหรือที่นักวิจัยชาวบ้านที่เป็นแกนหลักจำนวน 3 คน โดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมการเก็บข้อมูล การจัดประชุมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การทดลองจัดทำที่พักรุ่นย่อสนใจในแหล่งท่องเที่ยวนำร่องในบ้านพักและการประเมินผล โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นประสาน (Facilitator) เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทดลองทำ ร่วมติดตามประเมินผล และนำข้อมูลที่ได้ในแต่ละกิจกรรมมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดระบบ แยกแยะ เชื่อมโยง ทำความเข้าใจ และสรุปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (สุภางค์ จันทวานิช, 2543) ส่วนข้อมูลที่ได้จากการประชุมนำมาวิเคราะห์ในการระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้ข้อสรุป การวิจัยครั้งนี้เริ่มดำเนินการระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2561 – พฤษภาคม 2562

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ภูมิหลังและการพัฒนาการท่องเที่ยวกลุ่มโฮมสเตย์บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

บ้านโคกเมือง เป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมที่มีขนาดใหญ่ ชาวบ้านที่เข้ามาตั้งบ้านเรือนอพยพจากตาบดตางจ อําเภอละหานทราย (ปัจจุบัน) ศรีสะเกษ สุรินทร์ อุบลราชธานี เดิมพื้นที่บริเวณนี้ เป็นชุมชนที่มีพื้นฐานความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมมาก่อนในอดีต โดยมีหลักฐานทางโบราณสถาน ที่สำคัญ คือ ปราสาทเมืองต่ำ มีอายุมากกว่า 1,400 ปี เริ่มแรกเป็นชุมชนเล็กเมื่อประมาณ 100 กว่าปี อพยพมาตั้งบ้านเรือน แล้วต่อมาประชากรเพิ่มขึ้นกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ ที่ชุมชนชาวบ้านโคกเมืองส่วนมากมีอาชีพทำนา และทำการเกษตรแบบผสมผสาน ชาวบ้านที่นี่โชคดีเพราะดินบริเวณนี้อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุสะสมอยู่ใต้ดิน เพราะในอดีตนานนับพันปีมาแล้ว ที่นี่เคยเป็นพื้นที่ภูเขาไฟ ซึ่งเหมาะแก่การปลูกข้าวหอมมะลิมาก ทำให้ข้าวหอมมะลิของที่นี่มีกลิ่นหอม นุ่ม และรสชาติดี มีวิตามินและแร่ธาตุสูง

บ้านโคกเมือง เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทยเป็นหมู่บ้านเก่าแก่เนื่องจากมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานหลายร้อยปีและที่สำคัญคือมีความเกี่ยวข้องกับ "ปราสาทเมืองต่ำ" มหัตถกรรมของอารยธรรมขอมโบราณที่มีขนาดใหญ่และคงสภาพสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของภาคอีสาน มีความงดงามไม่ด้อยไปกว่าปราสาทพนมรุ้งเลย ชาวพื้นเมืองเรียกว่า "ปราสาทเมืองต่ำ" เพราะเชื่อว่าปราสาทแห่งนี้ตั้งอยู่ในเมืองซึ่งอยู่บริเวณต่ำเมื่อเทียบกับปราสาทเขาพนมรุ้งซึ่งตั้งอยู่ในเมืองที่อยู่บริเวณสูง เป็นปราสาทหินศิลปะแบบบาปวน ความโดดเด่นของปราสาทแห่งนี้ คือ รูปปั้นพญานาคห้าเศียร ศิระษะเกลี้ยง ไม่มีเครื่องประดับเหมือนพญานาคแห่งอื่นในกลุ่มปราสาทขอม และมีสระน้ำหักมมูประจําอยู่ทั้งสี่มุมในบริเวณปราสาท ยามเช้าเดินออกมาสูดอากาศบริสุทธิ์พร้อมกับชมพระอาทิตย์ขึ้นได้ที่ บาราย หรือ ทะเลเมืองต่ำ ซึ่งเป็นสระน้ำขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขอบสระก่อด้วยศิลาแลง มีทําน้ำและบันไดทางลง สร้างขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในชุมชนในสมัยโบราณ

อัตลักษณ์ของชุมชน นอกจากโบราณสถานยังมีบริการนั่งรถอีแต็กเยี่ยมชมภายในหมู่บ้าน ดูการทอผ้าที่สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมมัดหมี่ลายที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมาจากบรรพบุรุษคือ "ผ้าไหมลายผักกูด" ซึ่งนิยมทอกันมาแต่โบราณ เกิดจากการนำศิลปะที่ปรากฏบนเสาซุ้มประตูของปราสาทหินเมืองต่ำ มาทำเป็นลายผ้าทอทั้งงดงาม ได้รับความนิยมนจนเป็นสินค้าของฝากระดับประเทศ

ผลการศึกษาบริบททางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวสู่การปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในแหล่งท่องเที่ยวบ้านพักโฮมสเตย์ของกลุ่มโฮมสเตย์บ้านโคกเมือง ตำบลจระเข้มาก อําเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

แหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์โดยชุมชน ชมการทอเสื่อกกที่ทอมาจากต้นไผ่อย่างเสื่อลายขีด เสื่อลายปราสาทเมืองต่ำ เสื่อที่นำมาแปรรูปเป็นกระเป๋า แจกกัน และสามารถเรียนรู้การทอเสื่อกกและการทอผ้า โดยสามารถทดลองทำด้วยตนเองได้มีผู้เชี่ยวชาญคอยสาธิตและสอนการทออย่างง่าย ๆ อย่างใกล้ชิด ที่บ้านโคกเมืองมีโฮมสเตย์สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวมากถึง 30 หลังคาเรือน และมีร้านค้าชุมชนที่รวมผลิตภัณฑ์ข้าวหอมมะลิภูเขาไฟ ผ้าไหมมัดหมี่ และสินค้าจากเสื่อกกที่ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาให้ได้เยี่ยมชมนและเลือกซื้อเป็นของฝาก

โฮมสเตย์บ้านโคกเมือง โฮมสเตย์บ้านโคกเมืองได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย ปี 2555 - 2557 เข้าพักชมวิถีชีวิตชาวบ้าน มีกลุ่มอาชีพหลากหลาย เช่น กลุ่มทอเสื่อกก กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มถักไหมพรม ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 80 ของหมู่บ้าน OVC (OTOP Village Champion) ในปี 2549 ประเภทหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากหมู่บ้านนี้เป็นที่ตั้งของปราสาทเมืองต่ำและมีการพัฒนาทรัพยากรในท้องถิ่นให้เป็นสินค้าของฝากระดับประเทศ คือ ผ้าทอ หรือที่เรียกว่า ผ้าไหมลายผักกูด หัตถกรรมขั้นดีที่ชาวบ้านนิยมทำกันมาตั้งแต่โบราณจากรุ่น สู่รุ่น นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์เสื่อกก ที่มีลวดลายสวยงามไม่แพ้ใครเช่นเดียวกัน บ้านโคกเมืองอยู่ติดกับปราสาทเมืองต่ำแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของบุรีรัมย์

กิจกรรมและการบริการด้านการท่องเที่ยวชุมชน ทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในชุมชน ได้แก่ ปราสาทเมืองต่ำ, ภูมิทัศน์, วัดเขาปลายบัด, สวนเกษตรอินทรีย์, ประเพณีบวงสรวงเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปราสาทเมืองต่ำ, ศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP, งานหัตถกรรมทอผ้าไหม, ทอเสื่อกก, ทอผ้าไหมพรม และสินค้าแปรรูปจากผ้าไหม แปรรูปจากเสื่อกก

แหล่งเรียนรู้ มัคคุเทศก์น้อยโรงเรียนวัดบ้านเมืองต่ำ มัคคุเทศก์น้อยโรงเรียนวัดบ้านเมืองต่ำ ได้รับการอบรมและสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนบ้านโคกเมืองซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือ ปราสาทเมืองต่ำ ภูมิทัศน์บ้านโคกเมือง ปราสาทเขาไปรบัด และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน เพื่อถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความเป็นมา นานักท่องเที่ยวเที่ยว

ชมอย่างเป็นกันเอง ทั้งนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็ก นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อได้เลยเพราะโรงเรียนอยู่ตรงกันข้ามกับที่ตั้งทางเข้าของปราสาทเมืองต่ำ

แหล่งเรียนรู้ฐานผลิตภัณฑ์จากคนพิการ รวมกลุ่มเพื่อสร้างฐานเรียนรู้แห่งนี้เมื่อปี พ.ศ. 2553 มีสมาชิก 30 คน โดยมีนางสาวสำลี ศรีริหารา เป็นประธาน มีสมาชิกรวมทั้งหมด 30 คน ก่อตั้งเพื่อส่งเสริมอาชีพให้กลุ่มคนพิการให้มีความรู้และมีรายได้เสริมในครัวเรือน

แหล่งเรียนรู้การแปรรูปเสื่อกก ชุมชนบ้านโคกเมืองส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะปลูก กก หรือต้นไหล กันเป็นจำนวนมากและความรู้การทอเสื่อกกก็ถูกสืบทอดมาตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย จึงมีการรวมกลุ่มทอเสื่อกกขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. 2545 เพื่อพัฒนารูปแบบการทอให้มีความสวยงามเป็นสัญลักษณ์ประจำหมู่บ้าน และตามความต้องการของลูกค้า จึงมีแนวคิดที่จะแปรรูปเสื่อกกเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย เช่น แจกกัน ที่รองแก้ว กระเป๋า เป็นต้น ในปี พ.ศ. 2545 ได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ระดับ 4 ดาว มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม และเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญของหมู่บ้าน

แหล่งเรียนรู้ฐานสมุนไพรภูเขาไฟ เขาปลายบัด สมุนไพรเริ่มต้นปลูกไว้ใช้เองและขายในหมู่บ้านสมุนไพร สามารถแก้โรคต่างๆได้เป็นทั้งอาหารและยา เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สืบทอดมาแต่โบราณ และใช้ควบคู่กับการนวดแผนไทย มี นางหนูดี กองอุดม เป็นผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านได้ปลูกพืชสมุนไพรเองในพื้นที่ติดกับเขาปลายบัด ซึ่งเป็นพื้นที่ภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว ทำให้ได้สมุนไพรที่มีคุณภาพ เป็นที่ต้องการของตลาด

แหล่งเรียนรู้ฐานเกษตรกรรมยั่งยืน ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2554 มีสมาชิก 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ 6, 9, 15, 18 มีวัตถุประสงค์เพื่อจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ผัก เมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดี รวมทั้งเป็นจุดสาธิตเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าว ดำเนินการโดยชุมชนเพื่อชุมชนชาวนา เพื่อชาวนาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่ พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี เพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลง นายคุณธัญญ์ บุญอาจ ปลูกพืชโดยไม่ใช้สารเคมี ทำปุ๋ยหมักชีวภาพและสมุนไพรกำจัดศัตรูพืชเพื่อบริโภคเอง และขายในชุมชน

ธนาคารต้นไม้สาขาปราสาทเมืองต่ำ ธนาคารต้นไม้เปลี่ยนต้นไม้เป็นเม็ดเงิน ได้ประชุมคัดเลือกคณะกรรมการ "โครงการธนาคารต้นไม้ (Tree Bank) สาขาปราสาทเมืองต่ำ" เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2554 ณ สาขาปราสาทเมืองต่ำมี นายประสิทธิ์ ลอยประโคน ประธานคณะกรรมการดำเนินการหลักการดำเนินการบนพื้นฐานความเชื่อว่าต้นไม้คือกุญแจสำคัญ เห็นได้จากกาลอดีตชาติไทยเคยมีต้นไม้และป่าไม้มากทำให้ประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ มั่นคง มั่งคั่ง แต่พอดันไม้ และพื้นที่ป่าไม้น้อยลงชาติไทยเกิดวิกฤติทุกด้าน หากจะทำให้ประเทศไทยฟื้นคืนอุดมสมบูรณ์ มั่นคง มั่งคั่ง ก็ต้องทำให้ประเทศไทยมีต้นไม้ และป่าไม้มากขึ้น

แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงภูฏาชีบ้านโคกเมือง ภูฏาชีประกอบด้วย ปรากฏศิลปะแลง ซึ่งบางตอนมีหินทรายประกอบกรอบประตูด้านหน้าทำเป็นมุขยื่นออกมา ประตูอีก 3 ด้านเป็นประตูหลอก และบรรณาลัยหรืออาคารรูปสี่เหลี่ยมทำด้วยศิลาแลงซึ่งมีประตูสองชั้นไม่มีหน้าต่าง อยู่ภายในวงล้อมของกำแพงศิลาแลง ซึ่งมีส่วนประดับเป็นทับหลังกำแพงทำด้วยหินรูปนาค รูปกรมคายนาค และกลีบบัวต่างๆ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 แต่ทว่าส่วนประดับเหล่านี้ดูไม่สู้จะต่อเนื่องกับปรากฏและกำแพง จึงอาจเป็นการนำของเดิมมาประกอบอาคารที่ก่อสร้างใหม่ ภูฏาชีแห่งนี้มีแผนผังคล้ายอโรคยศาลในพุทธศาสนาหายาน ซึ่งนิยมสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 อย่างไรก็ตามหากขึ้นส่วนประดับสถาปัตยกรรมเหล่านี้เป็นของที่มีมาแต่เดิม ก็อาจสันนิษฐานว่าเคยมีศาสนสถานแห่งหนึ่งสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16 ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 18 จึงปรับปรุงแปลงใช้เป็นอโรคยศาลในพุทธศาสนา กรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2478

ปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทเมืองต่ำ ตั้งอยู่บริเวณบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ห่างจากอำเภอประโคนชัยไปทางทิศตะวันตกประมาณ 10 กิโลเมตร ห่างจากปราสาทพนมรุ้งไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 8 กิโลเมตร ระยะห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์ประมาณ 60 กิโลเมตร

ปราสาทเขาปลายบัด มีลักษณะปราสาทก่อด้วยอิฐชุดเรียบไม่สอปูนมีประตูอยู่ด้านทิศตะวันออก อีกสามด้านเป็นประตูหลอก จากร่องรอยพอจะสันนิษฐานรูปร่าง ได้ว่าอาคารหนึ่งเป็นรูปรางค์ ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงก่อหินทรายประกอบอิฐ ใช้หิน

ทรายเป็นเสากรอบประตู ทับหลังและส่วนโครงสร้างอื่น ๆ ที่ต้องใช้ความแข็งแรง

ผลวิเคราะห์บริบททางกายภาพเพื่อปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในแหล่งท่องเที่ยวบ้านพักโฮมสเตย์ของกลุ่มโฮมสเตย์บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

บ้านโคกเมือง เป็นชุมชนใหญ่มี 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 6, 9, 15 และ หมู่ที่ 18 ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 8 ของหมู่บ้าน OVC (OTOP Village Champion) ในปี 2549 ประเภทหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากหมู่บ้านนี้เป็นที่ตั้งของปราสาทเมืองต่ำ และมีการพัฒนาทรัพยากรในท้องถิ่นให้เป็นสินค้าของฝากระดับประเทศ คือ ผ้าทอ หรือที่เรียกว่า ผ้าไหมใบผักกูด หัตถกรรมชั้นดีที่ชาวบ้านนิยมทำกันมาตั้งแต่โบราณจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์เสื่อกก ที่มีลวดลายสวยงามไม่แพ้ใครเช่นเดียวกันตามที่กรมการพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินงานโครงการ หมู่บ้าน OTOP เพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นช่องทางในการขยายฐานของการท่องเที่ยว การกระจายรายได้ของจังหวัด

ต่อมา องค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก จึงมีแนวคิดพัฒนาโครงการส่งเสริมหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP เพื่อให้ประชาชนมีรายได้และพัฒนาสินค้า OTOP โดยส่งเสริมการท่องเที่ยวกิจกรรมบ้านพักโฮมสเตย์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งในปี 2562 มีจำนวนบ้านพักโฮมสเตย์ทั้งหมดจำนวน 28 หลัง โดยมีนางสัมพันธ์ สืบวัน เป็นประธานกลุ่มโฮมสเตย์

บ้านโคกเมือง จากจังหวัดบุรีรัมย์ ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 20 กิโลเมตร อยู่ห่างจากจังหวัดบุรีรัมย์ 64 กิโลเมตร ที่ตั้งหมู่บ้านแยกจากถนนสายบุรีรัมย์-บ้านกรวด เข้าไปตามถนนลาดยางสายประโคนชัย-พนมรุ้ง ก่อนจะถึงเขาพนมรุ้งจะมีทางแยกซ้ายเข้าไปอีก 5 กิโลเมตร ก็จะถึงปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของบ้านโคกเมือง

ความเป็นมาของการทำวิจัย นักวิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจชุมชนตั้งแต่วันที่ 7 พฤศจิกายน 2560 ก่อนจะเขียนข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อขอทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ซึ่งในขณะนั้นยังไม่ได้มีการปรับตกแต่งบริเวณบ้านพักโฮมสเตย์หรือมีป้ายโครงการชุมชนนวัตวิถี โดยมีการพูดคุยหารือกับ

สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์ พบว่า เมื่อนักท่องเที่ยวมาเที่ยวและพักในบ้านพักโฮมสเตย์แล้ว ยังไม่มีบริเวณแสดงที่เหมาะสมให้นักท่องเที่ยวถ่ายภาพเพื่อแสดงว่ามาถึงและได้มาพักบ้านพักโฮมสเตย์ ใช้สถานที่ทั่วไปรอบบริเวณหมู่บ้านและถ่ายภาพกับเจ้าของบ้านพัก จึงเป็นที่มาของโครงการวิจัยเพื่อปรับปรุงสภาพทางกายภาพของบริเวณบ้านพักโฮมสเตย์แต่ละหลังให้มีจุดถ่ายภาพ Check in ซึ่งสมาชิกโฮมสเตย์ก็เห็นด้วยที่จะให้ดำเนินการ จำนวน 12 หลัง ที่เป็นฐานการเรียนรู้ จนกระทั่งโครงการวิจัยผ่านการอนุมัติ ผู้วิจัยจึงกลับไปพื้นที่เป้าหมายการวิจัยเพื่อแจ้งข้อมูลอีกครั้ง

ประชุมชี้แจงโครงการและวางแผนปฏิบัติงานร่วมกัน

ครั้งที่ 1 (โครงการวิจัยผ่านแต่ยังไม่ได้รับงบประมาณ)

นักวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อประชุมชี้แจงแผนการดำเนินงานและแนวทางการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของบ้านพักโฮมสเตย์ร่วมกับประธาน เลขา และเหรัญญิก และสมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์โดยจัดกิจกรรมขึ้นเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2561 ณ บ้านเลขที่ 134 หมู่ 15 บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อชี้แจงเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ

ผลการประชุม สมาชิกโฮมสเตย์เห็นควรให้มีจุดสำหรับให้

นักท่องเที่ยวมาถ่ายภาพ Check in ให้ดำเนินการที่บ้านพักโฮมสเตย์ ของหมู่ 15 จำนวน 5 หลัง ก่อน ได้แก่ บ้านพักโฮมสเตย์ของหลังที่ 1. นางสัมพันธ์ สืบวัน บ้านเลขที่ 134 หมู่ 15 หลังที่ 2. นางสาวลักษณ์ นามมูลตรีปัดตา บ้านเลขที่ 26 หลังที่ 3. นางกนกวรรณ ดีด้วยชาติ บ้านเลขที่ 42 หลังที่ 4. นางตุ้ย จุมศิลป์ บ้านเลขที่ 69 และหลังที่ 5. นางบัวทอง เข็มอาบ บ้านเลขที่ 266

ครั้งที่ 2 (ได้รับการอนุมัติงบประมาณแล้ว) นักวิจัยลง

พื้นที่ประชุมกับสมาชิกโฮมสเตย์ทั้ง 5 หลัง อีกครั้ง เพื่อกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงาน ในวันที่ 21 ธันวาคม 2562 ณ บ้านเลขที่ 134 หมู่ 15 บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการประชุมพบว่า

1. สมาชิกโฮมสเตย์ คือ นางตุ้ย จุมศิลป์ และนางบัวทอง เข็มอาบ แจ้งให้ปรับปรุงกายภาพในบริเวณพัก 3 หลังแรกก่อน คือ นางสัมพันธ์ สืบวัน บ้านเลขที่ 134 หมู่ 15 นางสาวลักษณ์ นามมูลตรีปัดตา บ้านเลขที่ 26 และนางกนกวรรณ ดีด้วยชาติ บ้านเลขที่ 42

2. สมาชิกโฮมสเตย์ของบ้านพักทั้งสามหลัง ได้แจ้งความประสงค์และยินดีที่จะให้มีการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพของ

บริเวณพื้นที่บ้านพัก ซึ่งทางเจ้าของบ้านพักทั้งสามหลังได้พูดคุยปรึกษาหารือกับนักวิจัยถึงรูปแบบลักษณะกายภาพโดยได้สรุปขอให้ให้นักวิจัยดำเนินการปรับปรุงบริเวณและจัดทำจุด Check in ในรูปแบบของ “ที่นั่งพักผ่อน” จัดให้มีภายในบริเวณโดยรอบของบ้านพัก ทั้งนี้จุดดำเนินการจะได้ปรึกษาหารือการออกแบบรูปแบบของ “ที่นั่งพักผ่อน” อีกครั้งปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2562 แต่เนื่องด้วยนักวิจัยติดภารกิจนำนักศึกษาออกภาคสนามและนิเทศนักศึกษาฝึกงานที่ภาคใต้จึงนัดประชุมอีกครั้งในวันที่ 24 มีนาคม 2562

ครั้งที่ 3 นักวิจัยลงพื้นที่ประชุมกำหนดรูปแบบของ “ที่นั่งพักผ่อน” กับสมาชิกโฮมสเตย์ ในวันที่ 24 มีนาคม 2562 ณ บ้านเลขที่ 134 หมู่ 15 บ้านโคกเมือง ตำบลระแงง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการประชุม สมาชิกโฮมสเตย์ ให้ความสำคัญของการออกแบบของ “ที่นั่งพักผ่อน” ภายใต้แนวคิด ดังนี้

“ใช้เอกลักษณ์ท้องถิ่น เข้ากับบรรยากาศบ้านเรา(เมืองร้อน) เข้ากับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ต้องให้นักท่องเที่ยวสามารถใช้พื้นที่ได้ด้วยและ สามารถเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจทั้งของเจ้าของบ้านพักและนักท่องเที่ยวได้ด้วย”

นอกจากนี้การวิจัยครั้งนี้ ยังได้บูรณาการกับการเรียนการสอนในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม โดยมีระบบและกลไกการบูรณาการในการกำหนดรายวิชาเพื่อบูรณาการกับอีก 3 ด้าน และมอบหมายให้อาจารย์ผู้รับผิดชอบรายวิชาจัดกิจกรรมการบูรณาการพร้อมทั้งประเมินผลการบูรณาการจากการจัดกิจกรรม ซึ่งผลการดำเนินงานพบว่ามีการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 1 รายวิชา ซึ่งรับผิดชอบการสอนโดย อาจารย์รุ่งรัตน์ หัตถกรรม โดยบูรณาการกับพันธกิจอีก 3 ด้าน ได้แก่ การวิจัย การบริการวิชาการทางสังคม และการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม โดยให้นักศึกษาได้เรียนรู้ชุมชนผ่านกระบวนการวิจัย จากนั้นนำประเด็นหัวข้อข้อมูล และความต้องการของชุมชนมาดำเนินการไปให้บริการวิชาการด้านความรู้การจัดการทางกายภาพของชุมชน นักศึกษามีส่วนร่วมในการให้ความรู้จากการศึกษาวิชาการท่องเที่ยวชุมชนไปดำเนินการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพภายในชุมชน เพื่อให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยความร่วมมือกับชุมชน และทางด้านศิลปวัฒนธรรม นักศึกษาได้เรียนรู้ภาษาถิ่นชุมชนและนำเสนอภาษาถิ่นไว้ ณ จุด Check in ของชุมชนโดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ข้อมูลการสำรวจชุมชน อาจารย์รุ่งรัตน์ หัตถกรรม ผู้สอนกำหนดชุมชนท่องเที่ยวบ้านโคกเมือง ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ พบว่า การจัดการทางกายภาพของชุมชน ยังขาดเอกลักษณ์วิถีชีวิตชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การบริการวิชาการสู่รายวิชา อาจารย์รุ่งรัตน์ หัตถกรรม ผู้สอนในรายวิชาการท่องเที่ยวชุมชน ได้นำข้อค้นพบจากการสำรวจชุมชนมาพูดคุยและตั้งคำถามสร้างโจทย์ปัญหาให้กับนักศึกษาสาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม ชั้นปีที่ 2 นำมาเป็นประเด็นในการแก้ปัญหาในห้องเรียนโดยการสนทนากลุ่มระดมความคิดเห็นโดยมีอาจารย์ผู้สอนสังเกตการณ์และที่ประชุมนักศึกษาสรุปความเห็นร่วมกันว่าควรจะมีการลงชุมชนเพื่อเสนอและขึ้นนำกับกลุ่มตัวแทนของชุมชนในการจัดการทางกายภาพของหมู่บ้านท่องเที่ยว ให้มีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีชีวิตชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 บริการวิชาการในพื้นที่ชุมชน อาจารย์ผู้สอนและนักศึกษาลงพื้นที่ชุมชนเพื่อบริการวิชาการ หัวข้อ “การจัดการทางกายภาพหมู่บ้านท่องเที่ยว” โดยมีนักศึกษาสาขาวิชาการท่องเที่ยวและการโรงแรม ชั้นปีที่ 2 กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 เป็นวิทยากรบรรยาย

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินกิจกรรม ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ประเมินโครงการ/กิจกรรมโดยการแสดงความคิดเห็นและบอกความรู้สึก ความประทับใจที่มีต่อการจัดกิจกรรม หลังเสร็จสิ้นการอบรม/การบรรยาย ทั้งนี้อาจารย์ผู้สอนจะนำผลการบริการวิชาการไปใช้ปรับปรุงและประเมินศักยภาพการบริการวิชาการของนักศึกษา ผลที่ได้คือ ชุมชนได้นำข้อมูลที่นักศึกษามาปรับปรุงจุดถ่ายภาพ หรือ จุด Check in ของบ้านพักโฮมสเตย์ โดยให้บ้านพักของนางสั้มเกลี้ยง สืบวัน เป็นต้นแบบก่อน เนื่องจากต้องใช้งบประมาณในการปรับปรุง ทั้งนี้ งบประมาณส่วนหนึ่งได้จากโครงการวิจัยรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ โดยจัดทำเป็นที่นั่งชิงช้า โดยใช้ชื่อเป็นภาษาพูดท้องถิ่นว่า “โอนล้ซ่า บ้านโคกเมือง” ทั้งนี้ เจ้าของบ้านต้นแบบยังได้แจ้งอีกว่านักศึกษาที่มาอบรมสามารถตอบคำถามและอธิบายข้อมูลด้วยภาษาที่ชาวบ้านฟังเข้าใจได้ง่าย และขอชื่นชมทั้งอาจารย์และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ที่ทุ่มเท

และเสียสละเวลามาให้ข้อมูลผ่านการบริการวิชาการชุมชนครั้งนี้ด้วย

สรุปผลการวิจัย

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ที่ให้ความสำคัญกับชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมใน การทำงานวิจัยกับนักวิจัย เพื่อพัฒนาศักยภาพและความสามารถภายใต้วงจร ต่อเนื่องของการวางแผน การปฏิบัติตามแผน การสังเกตผลและวิธีการปฏิบัติ และการสะท้อนความคิดเห็นอย่าง มีวิจารณ์ญาณ(Critical Reflection) โดยนักวิจัยเป็นผู้กระตุ้นประสาน (Facilitator) ให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในกระบวนการตัดสินใจทุกขั้นตอนของกิจกรรม จึงทำให้เกิดการพัฒนาที่ต่อเนื่อง รวมทั้งมีเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรและชุมชนภายนอกที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังเป็นเครื่องมือสร้างความสามัคคี ความร่วมมือของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนมีรายได้จากกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการท่องเที่ยวและเป็นเครื่องมือในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งผลให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ระดับนโยบาย ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่กับการให้ความรู้เรื่องการจัดการทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งทรัพยากร การท่องเที่ยวอื่นๆ ด้วยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนและระหว่างนักท่องเที่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- จริยาภรณ์ เจริญชีพ. (2560). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ตำบลลำไทร อำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี. *วารสารสนเทศ*, 16(2), 85-97.
- ปิยพร ชุมจันทร์. (2546). *การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการผลิตเสื่อกก ของโรงเรียนนาหนังพัฒนศึกษาอำเภอโพธารนบุรี จังหวัดหนองคาย* (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เข้าที่มาในชุมชน จะต้องปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์และความเหมาะสมที่สอดคล้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ภายใต้การท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน

2. ระดับพื้นที่ ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในระยะต่าง ๆ เพื่อป้องกันปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น รวมทั้งการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลอดกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

3. ควรให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวทั้งในระดับต้นทางและปลายทาง เช่น ภูมิทัศน์ชุมชน เช่น อาคารสาธารณะ สิ่งก่อสร้างและสิ่งประกอบบริเวณ ป้ายโฆษณา สาธารณูปโภคด้วยการปรับปรุงสภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่พิจารณาการใช้งานโดยรอบบริเวณ ตำบลโบราณสถานใกล้เคียง เช่น ปราสาทเมืองต่ำ ที่คำนึงถึงรูปแบบเดิมของท้องถิ่น คำนึงถึงความกลมกลืนของสิ่งประกอบบริเวณทั้งหมด และคำนึงถึงการใช้งานของคนในชุมชนที่อาจมีการใช้งานได้หลายประการหลายโอกาส

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ เนื่องจากยังมีแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ซึ่งมีศักยภาพพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีความหลากหลายในเชิงพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นโอกาสที่ดีที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดบุรีรัมย์ให้โดดเด่นต่อไป

2. ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดสรรผลประโยชน์ที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวโดยบ้านพักโฮมสเตย์ของกลุ่มโฮมสเตย์บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

- วิสุทธิ์ศักดิ์ หวานพร้อม. (2543). *การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย* (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2543). *การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชรินทร์ จิงประวัต. (2559). การมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดปทุมธานี และจังหวัดนครนายก. *กระแสวิวัฒนธรรม*, 19(35), 64-76.